

ФІЛОСОФІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 351.82:502.131](477)

В. В. Дима,
*аспірант кафедри економічної політики
та врядування, Національна академія
державного управління
при Президентіві України*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ “ЗЕЛЕНОЇ” ЕКОНОМІКИ ЯК ПАРАДИГМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У статті розглянуто сутність і теоретичні основи концепції “зеленої” економіки. Проаналізовано світовий досвід формування основ “зеленої” економіки та узагальнено теоретичні підходи до цього.

З’ясовано, що ідея “зеленої” економіки, оголошена Програмою Організації Об’єднаних Націй з навколишнього середовища 2009 р. у звіті “Глобальний зелений новий курс”, стає об’єктом дедалі більшої уваги світової спільноти. Установлено, що основною метою “зеленої” економіки є досягнення сталого розвитку, який включає 3 аспекти: економічний, екологічний та соціальний. Обґрунтовано, що реалізація концепції “зеленої” економіки можлива за рахунок упровадження механізмів стимулювання інвестицій в екологічно-безпечні виробництва і передбачає активну роль держави. Наголошено на тому, що на національному рівні уряд має змінити свою фінансову політику, прийняти відповідну законодавчу базу та реформувати політику субсидіювання в бік розвитку відновлюваних джерел енергії, і крім того, збільшити державні інвестиції в “зелені” сектори національної економіки.

Показано, що розробка та впровадження концепції “зеленої” економіки в Україні має розглядатися як головний орієнтир та основа державної політики.

Ключові слова: державна політика екологізації, зелена економіка, синя економіка, наноекономіка, сталий розвиток, навколишнє середовище.

© Дима В. В., 2018

V. V. Dyma,

*post-graduate student, economic policy and governance department,
National Academy for Public Administration under the President of Ukraine*

THEORETICAL PRINCIPLES OF FORMATION OF THE CONCEPT OF “GREEN” ECONOMY AS A PARADIGM OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE

The paper considers the essence and background of the “green economy” concept, the world experience and theoretical principles of green economy concept formation are analyzed. Generally, the green economy concept emphasizes all aspects of the sustainable development framework. The United Nations Environment Program (UNEP) defines the green economy concept as an economic paradigm that improves welfare, social equity, and environmental degradation.

World practice shows that the development of green economy takes the form of sectoral model. UNEP strategy in this field foresees a switch of some key economic sectors such as agriculture, heating and lighting of buildings, energy, fishery, forestry, industry, tourism, transport, waste management and water resources management to the green track. It is to be admitted that today there is no “universal” formula for implementing green growth strategies. The transition to green economy depends on a number of political and institutional conditions, the level of economic development and other factors.

Key words: green economy, blue economy, nanoeconomy, sustainable development, environment, ecologization.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв’язок з важливими науковими та практичними завданнями. Актуальним на міжнародному рівні стало усвідомлення необхідності переходу національних економічних систем різних держав до нової парадигми економічного розвитку та зростання, що базується на концепції “зеленої” економіки. Ця концепція отримує все більший суспільний резонанс, активно обговорюється урядовцями, експертами, політиками, громадськими діячами. З одного боку, дедалі більший інтерес до концепції “зеленої” економіки пов’язують із обмеженістю сучасних економічних моделей, для яких характерні численні кризи і “вади” державного та ринкового механізмів. З другого боку, з’являються ознаки розвитку нової економічної моделі, за якої можливі більш раціональне природокористування, збереження навколишнього природного середовища, використання альтернативних джерел енергії, енергоефективність, відновлення природних ресурсів.

В експертному середовищі вже не підлягає сумніву теза про те, що подальший економічний розвиток без кардинальної зміни нинішньої економічної моделі призведе до зростання екологічних загроз та унеможливить сталий розвиток. Зважаючи на це державні управлінці, економісти, політики, представники бізнесу мають розпочати пошук нових шляхів розвитку для забезпечення стійкого економічного зростання, відновлення навколишнього природного середовища та високого рівня добробуту населення. З огляду на це пошук шляхів переходу до “зеленої” економіки є актуальним завданням для державного управління і має здійснюватися на засадах наукового обґрунтування заходів державної політики стимулювання розвитку “зеленої” економіки в Україні.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та виявлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання екологізації економіки досліджують численні вітчизняні й зарубіжні науковці. Серед них можна відзначити роботи таких авторів, як С.Біла, І.Бистряков, М.Бублик, Б.Буркинський, О.Веклич, Т.Галушкіна, З.Герасимчук, Б.Данилишин, Н.Захаркевич, П.Кругман, Д.Клиновий, В.Реутов, С.Степаненко, А.Харічков, М.Хвесик, Ж.Френд, А.Гілберт та ін. Разом з тим поширення “зелених” ідей стало поштовхом для наукових досліджень у цій сфері, однак досі не існує єдиного усталеного погляду на зміст поняття “зелена” економіка, її сутнісні ознаки, критерії і принципи побудови, а головне – не визначено механізми управління процесами “озеленення” господарської діяльності. Зазначене зумовлює необхідність подальших наукових досліджень, особливо щодо обґрунтування впровадження державних механізмів стимулювання “зеленої” економіки в контексті забезпечення сталого розвитку. Нині існує потреба в уточненні базової термінології, формуванні чіткого переліку цілей та принципів побудови “зеленої” економіки, адже саме наукове підґрунтя має стимулювати практичні дії щодо реалізації економічної політики в цьому напрямі. Оскільки перехід до “зеленої” економіки має відбуватися на засадах наукового обґрунтування заходів державної політики щодо стимулювання її розвитку то, відповідно, мають розвиватися такі галузі науки, як державне управління та економіка.

Формулювання цілей (мети) дослідження. Мета статті – проаналізувати світовий досвід формування концептуаль-

них засад “зеленої” економіки та узагальнити теоретичні підходи до цього.

Виклад основних результатів дослідження та їх обґрунтування. В умовах глобалізації екологічних проблем відбувається усвідомлення неадекватності існуючої моделі економічного розвитку, яку називають “коричневою економікою”, що є традиційним видом економіки з початку епохи індустріалізації. До негативних наслідків функціонування цієї моделі науковці відносять: екологічні проблеми, виснаження природного капіталу, неефективне використання ресурсів, бідність широких верств населення, нестачу продовольства, води, енергії, поглиблення соціальної нерівності тощо. На міжнародному рівні дедалі більша увага зосереджується на розробці новітньої філософії господарювання, яка формується на ідейних підходах екоцентричної “зеленої” та “синьої” економіки.

Уперше термін “зелена” економіка було вжито у публікації “Blueprint for a Green economy” в 1989 р., присвяченій економічному обґрунтуванню концепції сталого розвитку. Після започаткування екологічної програми ООН “Ініціатива зеленої економіки” (Green Economy Initiative) – однієї з дев’яти антикризових ініціатив, ця концепція стала загальновідомою.

Сутність розвитку зеленої економіки полягає в упровадженні ресурсозберігаючих технологій та більш безпечних виробництв; переході до переважного використання відновлюваних енергетичних ресурсів; інвестиціях у розвиток “зеленої” інфраструктури; вторинному використанні ресурсів; підвищенні добробуту за рахунок екологізації виробництва та споживання.

У “зеленій” економіці підвищення доходів і рівня зайнятості забезпечується за рахунок державних і приватних інвестицій, що, з одного боку, сприяють зменшенню викидів вуглецю і зниженню рівня забруднення, а з другого – підвищують ефективність використання енергії та ресурсів і запобігають втраті біорізноманіття. Такі інвестиції потребують стимулювання з боку держави за допомогою цільових державних витрат, реформ у галузі податкової та регуляторної політики.

На сьогодні загальноприйнятого визначення поняття “зелена” економіка не існує. Експерти ООН з охорони навколишнього

середовища (ЮНЕП) пропонують найбільш широке трактування цього поняття, розглядаючи її як господарську діяльність, “яка підвищує добробут людей і забезпечує соціальну справедливість і при цьому істотно знижує ризики для навколишнього середовища”. Таке трактування “зеленої” економіки практично відповідає одному з напрямів концепції сталого розвитку, яка добре відома і має відповідний правовий статус, хоча і недостатньо ефективно реалізується в економічних програмах та практиці державного управління природокористуванням.

У більш вузькому розумінні “зелену” економіку трактують як діяльність, пов’язану з розробкою, виробництвом та експлуатацією обладнання, впровадженням технологій для контролю і зменшення викидів забруднюючих речовин, парникових газів, моніторингом та прогнозуванням кліматичних змін, а також технологій енерго- та ресурсозбереження, відновлюваної енергетики.

У результаті об’єктивних змін природного середовища під впливом економічної діяльності в єдиній системі природокористування відбуваються процеси трансформації господарської діяльності та способу життя і мислення людини. Такі процеси можна назвати екологічною трансформацією економіки, тобто створенням нового, “зеленого” (чистого) сектору виробництва, сільськогосподарства та сфери обслуговування, які відбуваються паралельно з трансформаційними процесами “озеленення” існуючих галузей економіки. Найпоширенішим є такі визначення “зеленої” економіки (див. таблицю).

В усіх визначеннях поняття “зелена” економіка, запропонованих міжнародним співтовариством, ставиться акцент на взаємопов’язаності збереження довкілля, економічного зростання та соціальної складової. Проте слід зазначити, що уряд кожної країни розробляє та впроваджує власний підхід до розробки концепції “зеленої” економіки з урахуванням особливостей господарювання, традицій та іншої територіальної специфіки. Всі ці обставини дають підстави включати в цей об’єкт державного регулювання широкий набір методів та механізмів управління, які, у свою чергу, варіюються та адаптуються відповідно до державної політики країни.

Джерело	Визначення	Original
Програми ООН з навколишнього середовища	Зеленою є така економіка, яка приводить до підвищення добробуту людей і досягнення соціальної справедливості	UNEP defines a green economy as one that results in “improved human well-being and social equity, while significantly reducing environmental risks and ecological scarcities”
Програми ООН з промислового розвитку	“Озеленення” промисловості є методом досягнення сталого економічного зростання, що включає розробку політичних рішень, поліпшення виробничих процесів та підвищення продуктивності ресурсів	Greening of Industry is a method to attain sustainable economic growth and promote sustainable economies. It includes policymaking, improved industrial production processes and resource-efficient productivity
Цільова група Міжнародної торгової палати з питань “зеленої економіки”	“Зелена економіка” – це така економіка, при якій економічне зростання та відповідальність за навколишнє середовище посилюють один одного та одночасно підтримуючи прогрес у питаннях соціального розвитку	Green economy as “an economy in which economic growth and environmental responsibility work together in a mutually reinforcing fashion while supporting progress on social development”
Ріо +20	“Зелена економіка” має бути засобом досягнення сталого розвитку та боротьби з бідністю	First, “a green economy within the context of sustainable development and poverty eradication”; and second, “an institutional framework for sustainable development”
ОЕСП	“Зелене економічне зростання” - це економічне зростання та розвиток економіки за умови безперервного використання ресурсів і надання з допомогою природних активів екологічних послуг, від яких залежить добробут суспільства	Green growth is about fostering economic growth and development while ensuring that the natural assets continue to provide the resources and environmental services on which our well-being relies

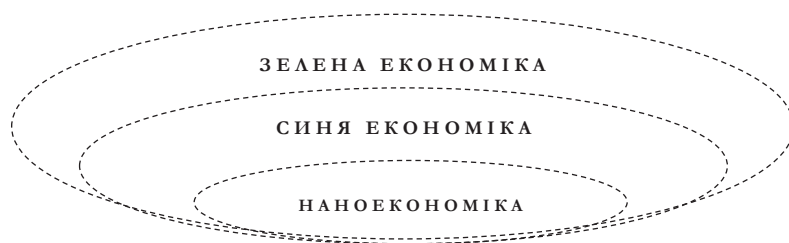
Формування “зеленої” економіки є важливою умовою забезпечення економічної безпеки держави в умовах глобалізації. По-

кращання екологічної ситуації перестане бути рядком витрат державного бюджету, а стає сутністю нової економічної системи. Таким чином, держава формує нові економічні умови ведення бізнесу, які приваблюють інвестиції саме в розвиток нових “зелених” галузей та екологічну трансформацію “озеленення” господарської діяльності.

Деякі дослідники намагаються протиставляти концепції “зеленої” та “синьої” економіки. Так, В.Химинець вважає, що “зелена модель економіки занадто дорога і не пристосована до сучасних економічних реалій. Вона більш романтична, ніж практична, оскільки потребує значних фінансових витрат, на які здатні лише розвинені країни” [5]. Дослідниця наголошує на тому, що “...настав час перейти до конкурентної бізнес-моделі “синьої” економіки, яка дає змогу виробникам запропонувати кращу продукцію за нижчими цінами шляхом упровадження інновацій, які гарантують не тільки збільшення прибутку, а й генерують екологічні вигоди” [5]. Варто зазначити, що концепцію “синьої економіки” запропонував професор Гюнтер Паулі в рамках наукового дослідження бізнес-моделей майбутнього, виконаного на замовлення ООН в 1994 р.

Таким чином, у рамках наведених трактувань понять “зеленої” та “синьої” економіки вбачається певний антагонізм та взаємовиключеність.

На нашу думку, такого антагонізму між “зеленою” та “синьою” економіками немає і не повинно бути, оскільки концепції цих економік скоріше доповнюють одна одну і мають розглядатися поряд із наноекономікою як компоненти моделі “зеленої” економіки, що демонструють різні рівні економічних процесів та явищ (див. рисунок).

Структуризація компонентів концепції “зеленої” економіки [2]

Компонент “зелена” економіка формується на рівні державних органів, державної екологічної політики, регіональної влади, що має вияв через державну стандартизацію і сертифікацію виробництва, створення національних та регіональних фондів суверенного добробуту, екологічні податки і збори (“податок Тобіна”), державний та регіональний екологічний моніторинг, національний фінансовий ринок “екологічних” цінних паперів, централізовані бюджетні видатки на охорону природи, державні та регіональні екологічні програми, галузеву реструктуризацію й модернізацію виробництва, перехід на нові, екологічно орієнтовані технологічні уклади.

Компонент “синя” економіка реалізується на рівні місцевого самоврядування, муніципалітетів і територіальних громад, що проявляється через: підприємництво та підприємницьку ініціативу, комплексне використання місцевих ресурсів, державно-приватне партнерство, добровільну екологічну сертифікацію та стандартизацію, екологоорієнтовані та ресурсозберігаючі технології, соціальну та екологічну корпоративну відповідальність, кластерно-корпоративні механізми природокористування, проекти сталого розвитку територій і підприємств.

Наноекономіка формується на рівні окремих економічних агентів, домогосподарств, що діють через: мале підприємництво, фермерство, особисте підсобне господарство; екологічну культуру особистості; екологічну освіту та екологічне мислення; економію природних ресурсів у побуті; роздільне збирання відходів; ресурсо- й енергозберігаюче житло і техніку; “розумний будинок”; тарифно-фінансові стимули екологічного ресурсоспоживання для населення; взаємоінтеграцію технологічних укладів, системний ефект від взаємодії елементів технологічних укладів між собою.

Таким чином, концепція “зеленої” економіки переважний вплив справляє на державному й регіональному рівнях та передбачає активну екологічну політику держави і регіонів, що в особі керівних державних органів та регіональної влади за допомогою відповідних адміністративних, організаційно-економічних, правових, фінансових та інших важелів створюють умови для поступового економічного зростання на основі економного та комплексного використання природних ресурсів, захисту навколишнього

природного середовища від шкідливих антропогенних впливів та розвитку екологоорієнтованих інноваційних галузей і виробництв. Економічне зростання при цьому є засобом, а не самоціллю. Державна екологічна політика “зеленої” економіки спрямована на перехід до нових, менш ресурсоємних технологічних укладів виробництва, всебічний розвиток інфраструктури, у тому числі екологічної, тощо.

На муніципальному рівні домінуючою для досягнення високих економічних ефектів є концепція “синьої” економіки Г.Паулі [1]. Основними ланками, що забезпечують упровадження такого підходу до природокористування, є регіональна влада, муніципалітети і територіальні громади. Соціальної та екологічної ефективності господарювання на цьому рівні сприятиме аналогічна корпоративна відповідальність.

На рівні окремих економічних агентів (мале підприємство, домогосподарство, окремих громадян) дуже важливими є інноваційні підходи, пов’язані з концепцією наноекономіки. Її сучасне трактування відносно недавно (у 2004 р.) запропоновано відомими вченими Г.Клейнером [4] та О.Іншаковим [3] на основі більш ранніх робіт К.Ерроу [6], який вважав первинною ланкою господарювання не підприємство, а власне людину, простір її творчості, включаючи мікросередовище її існування. Наноекономіка намагається винайти найбільш економічно вигідні форми поведінки окремого громадянина, в таких сферах, як інвестиційна діяльність, підприємництво, підсобне господарство, соціальне забезпечення тощо.

Таким чином, узагальнюючи наведені підходи, можна сформулювати інтегральне визначення “зеленої” економіки як нової моделі економічного розвитку. “Зелена” економіка – це система соціально-економічних відносин, яка сприяє збереженню природного середовища за рахунок підвищення ефективності використання ресурсів, структурної перебудови економіки, розвитку “зелених” секторів національної економіки і скорочення “коричневих”, екологізації виробництва та споживання.

При цьому система управління створює стимули для активізації інвестиційних процесів у “зелених” секторах економіки та визначає загальний “зелений” курс України.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, на основі аналізу підходів до визначення сутності “зеленої” економіки можна сформулювати такі положення.

По-перше, “зелена” економіка розглядається світовою спільнотою як один із шляхів розв’язання глобальних та локальних проблем людства, що пропонує реальні механізми зміни сучасної моделі господарювання, важливий інструмент забезпечення сталого розвитку, що сприяє підвищенню добробуту людей, економічному зростанню і соціальній справедливості при одночасному зниженні ризиків для довкілля та раціональному використанні природних ресурсів. Питання, що виникають у процесі реалізації концепції “зеленої” економіки, потребують комплексних досліджень з метою забезпечення наукового супроводження розробки механізмів стимулювання на міжнародному, регіональному та місцевому рівнях.

По-друге, концепція “зеленої” економіки дуже широко пропагується на міжнародному та європейському рівнях, проте поки що не дістала законодавчого закріплення в Україні. Належне правове забезпечення щодо формування основ “зеленої” економіки має стати одним із першочергових завдань діяльності держави.

По-третє, реалізація курсу на розбудову “зеленої” економіки в Україні шляхом упровадження відповідної державної політики сприятиме досягненню європейських стандартів життя, сталому розвитку економіки України, що є надзвичайно важливим завданням, поставленим перед публічним управлінням, для розбудови суспільства добробуту, підвищення конкурентоспроможності економіки та реалізації євроінтеграційної стратегії, на що мають бути спрямовані подальші дослідження.

Список використаних джерел

1. Паулі Гюнтер. Синя економіка: 10 років, 100 інновацій, 100 мільйонів робочих місць / Паулі Гюнтер. – Київ : Risk Reduction Foundation, 2012. – 353 с.

2. Економічна оцінка природного багатства України : [монографія] / за заг. ред. акад. НАН України, д-ра екон. наук, проф. С. І. Пирожкова; акад. НААН України, д-ра екон. наук, проф. М. А. Хвесика. – Київ : ДУ ІЕПСР НАН України, 2015. – 396 с.

3. Иншаков О. В. Экономическая генетика и наноэкономика / О. В. Иншаков. – Волгоград : Изд-во ВолГУ, 2007. – 94 с.

4. Клейнер Г. Наноэкономика / Г. Клейнер // Вопр. экономики. – 2004. – № 12. – С. 70–93.

5. Химинець В. В. Синя економіка – новий шлях до сталого розвитку [Електронний ресурс] / В. В. Химинець. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/20130214_econ/8_himinets.htm.

6. Arrow K. Reflections on the essays. In: Arrow and the Foundations of the Theory of Economic Policy / K. Arrow // Ed.: G.R. Feiwel. – L. : Macmillan, 1987. – 734 p.

References

1. Hyunter Pauli. Synya ekonomika: 10 rokov, 100 innovatsiy, 100 mil'yoniv robochykh mist' / Hyunter Pauli. – K. : Fond zmeshennya ryzykiv, 2012. – 353 s.

2. Ekonomichna otsinka pryrodnoho bahatstva Ukrayiny: [monohrafiya] / za zah. red. akad. NAN Ukrayiny, d. e. n., prof. S.I. Pyrozhkova; akad. NAAN Ukrayiny, d. e. n., prof. M.A. Khvesyka. – K. : DU IEPSSR NAN Ukrayiny, 2015. – 396 s.

3. Ynshakov O.V. Ékonomycheskaya henetyka y nano ékonomyka / O.V. Ynshakov. – Volhohrad Yzd-vo VolHU, 2007. – 94 s.

4. Kleyner H. Nanoékonomyka / H. Kleyner // Voprosy ékonomyky. – 2004. – № 12. – S. 70–93.

5. Khymynets' V.V. Synya ekonomika – novyy shlyakh do staloho rozvytku [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.confcontact.com/20130214_econ/8_himinets.htm.

6. Arrow K. Reflections on the essays. In: Arrow and the Foundations of the Theory of Economic Policy / Arrow K. // Ed.: G.R. Feiwel. – L. : Macmillan, 1987. – 734 p.

Summary

This paper traces the origins of the green economy concept, providing the context for its current traction globally. The idea of green economy declared by UNEP in 2009 in its “Global Green New Deal” report is winning ever greater public attention. Its essence as the dominant paradigm at the present stage of social development is the ability to

use the available free goods more effectively on the principles of inter-regional cooperation and mutual compensation of damages.

The green economy concept promises to provide a concrete roadmap to the implementation of sustainable development while delivering significant social and economic benefits and reduced environmental risks. However, the concept of a green economy is still being debated and the emerging discourse has yet to be fully interpreted within the industrial, institutional and socioeconomic realities of many countries, including particularly emerging and developing nations.

That is why it is highly important to understand its potential influence on economic development of Ukraine. Promoting green growth in Ukraine requires well-designed institutions and environmental policy instruments that are effective in achieving their environmental objectives without imposing excessive burdens on the economy.

Generally, the green economy concept emphasizes all aspects of the sustainable development framework. The United Nations Environment Program (UNEP) defines the green economy concept as an economic paradigm that improves welfare, social equity, and environmental degradation. The economy concept will not replace the sustainable development framework. Sustainable development is the main goal in the long-run, whereas the green economy concept is the actions that should be taken in order to achieve sustainability.

Several requirements are needed to apply the green economy concept. At national level, government needs to change their fiscal policies, introduce several environmentally friendly regulation, and reform their subsidy policies (for instance from fossil fuel subsidy to renewable energy subsidy). Moreover, government should also increase the public investment on the selected “green” sectors (UNEP 2011).

It must be admitted that under globalization of environmental challenges there is a necessity for forming green economy fundamentals, i.e. system of economic activities related to the production, distribution and consumption of goods and services that would improve human welfare in the long-term without exposing future generations to significant environmental risks, resource and environmental scarcity. Therefore, the development of green economy doctrine in the context of establishing national strategy for sustainable development can be considered as a major landmark and basis of public policy, when Ukraine

can both demonstrate its commitment to approaches of environmentally safe development within joint environmental and economic space, and clearly identify main trends of its sustainable development for the near future.

The main goal of green economy is to achieve sustainable development, which includes three aspects, namely economic, environmental, and social. But implementation of a green economy concept needs additional aspects, such as public supports, policy reforms, and regulation adjustment. Moreover, green economy can be implemented differently across countries or regions, depending on the strength and weaknesses of a country or region. World practice shows that the development of green economy takes the form of sectoral model. UNEP strategy in this field foresees a switch of some key economic sectors such as agriculture, heating and lighting of buildings, energy, fishery, forestry, industry, tourism, transport, waste management and water resources management to the green track. It is to be admitted that today there is no “universal” formula for implementing green growth strategies. The transition to green economy depends on a number of political and institutional conditions, the level of economic development and other factors.